

Kao rektor *Antoniana*, uz ono što je već prije spomenuto, pokrenuo je i dvije edicije (*Bibliotheca Pontificii Athenaei Antoniani* i *Studia Antoniana*). Organizirao je i još jednu vrstu kongresa — *Prvi međunarodni franjevački bibliografski kongres* i objavio njegove radove.

Za takav rad i zalaganje bio je imenovan članom *Bogoslovske akademije u Zagrebu* (1936), *Sveučilišnoga filozofskoga društva* u Louvainu (1941), *Papinske bogoslovske akademije* u Rimu (1956), *doctor honoris causa Sveučilišta u Otawi* (Kanada, 1957), također *doctor h. c. Bogoslovskog fakulteta u Zagrebu* (1969), član *Španjolskoga mariološkog društva*, itd.

Posebno treba naglasiti da je baš on nastojao da se osnuje pri Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu *Hrvatski mariološki institut*, kojemu je bio i prvim predsjednikom. Članovi Instituta sudjelovali su i na nedavnom kongresu u Rimu, a organizirali su i *Prvi hrvatski mariološki kongres* u prigodi solinskih slavlja u Splitu i Solinu (1976). Fra Karlo, nažalost, nije mogao sudjelovati u tim značajnim nacionalnim slavljinama.

U prigodi 70. obljetnice njegova života i rada i dodjele počasnog doktorata (1969) braća i prijatelji posvetili su mu svečani broj znanstvenog zbornika *Kačić* (III/1970), u kojem je uz ostalo opširno prikazan njegov život i donesena *bibliografija radova*. Slično je učinilo i sveučilište *Antoniana* u Rimu objavivši pozamašni zbornik *Studia meidaevalia et mariologica P. Carolo Balić OFM septuagesimum explanti annum dicata* (Roma 1971), u kojemu su surađivali najpoznatiji teolozi, filozofi i medievalisti svijeta.

Ne samo na početku spomenuto papino pismo fra Karlu, nego u prigodi njegove smrti i poseban papin brzojav, zatim brzojav G. Andreottija, predsjednika talijanske vlade, i tolikih drugih jasno svjedoče što je fra Karlo značio u nas i u svijetu, u crkvenim i vancrkvenim krugovima. I naš narod hrvatski, i Franjevački red, i naša domaća Crkva mogu biti ponosni da su dali i odgojili takvoga filozofa, medievalistu, teologa, mariologa, organizatora kongresa i znanstvenih skupova, čovjeka, redovnika i svećenika, koji je za sobom ostavio vrlo svijetao i blistav trag.

NA IZVORIMA KRŠĆANSKE MISLI

Tomislav J. Šagi-Bunić, *Povijest kršćanske literature, I. sv., Patrologija od početka do sv. Ireneja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.*

Drago Šimundža

U doba studioznog proučavanja, preispitivanja i znatizeljnog kompariranja teološke misli od prvih početaka kršćanstva do naših dana sve više se osjeća potreba za dijakroničkim proučavanjem kršćanstva. Za naš današnji kritički duh povijesna dimenzija, očito, predstavlja važan elemenat. Povijest teologije najbolje osvjetljava tegobne putove i staze razvoja i rasta kršćanske misli i shvaćanja: njihova križna čvorišta, dogme i hereze, istine i pretpostavke, povijesne doprinose i taloge vremena, skretanja i čvrsta stajališta kršćanskog svijeta. Povijesni pregled teologijskog tumačenja i produblivanja kršćanske nauke omogućuje nam s jedne strane učvršćivanje »poklada vjere«, a s druge pruža priliku našem vremenu da shvati svoju ulogu i zadaću u ovome času. Zbog toga danas ne možemo ništa tako poželjeti kao sustavnu povijest kršćanske teološke misli.

Upravo stoga tako smo rado dočekali VI. svezak biblioteke Volumina theologica Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba *Povijest kršćanske literature, I. svezak, Patrologija od početka do sv. Ireneja* iz pera našeg poznatog teologa prof. dra Tomislava J. Šagi-Bunića. Iako je sam naslov niza pomalo neodređen (možda bi bilo bolje reći *kršćanske teološke literature*), mislim da ovaj prvi svezak povijesti starokršćanske literature dovoljno jasno govori o čemu je i o čemu će i ubuduće biti riječ. Koliko nam je drago da je izišlo ovo studiozno djelo, toliko nas veseli što je u nas započeo ovaj tako važan niz povijesti kršćanske teološke literature. Čini nam se stoga da važnost ovog sveska nije samo u njegovoj stvarnoj vrijednosti — obilnim podacima i studioznoj obradi patrističke literature i vjerskih prilika kroz prva dva stoljeća — nego jednako tako u poduzetosti autora i izdavača da obogate našu sredinu tako važnim teološkim djelima. Svojom čestitkom i priznanjem želimo na svoj način doprinijeti da se započeti posao (možda timski) uspješno nastavi kroz povijest teologije, pošto naš autor obradi započeto razdoblje patristike.

Moramo odmah napomenuti da je ovo djelo, uostalom kao i svaka povijest, vrlo složeno i u svojim izlaganjima široko: obuhvaća cjelokupnu kršćansku literaturu prvih dvaju stoljeća patrističkog razdoblja i s njom sav kršćanski misaoni svijet u njegovu judeokršćanskom i helenističkom rađanju i formiranju, ortodoksiju i herezu, povijesnost i prilike kao i jasna obilježja kršćanskog identiteta i evanđeoske poruke u moru poganskog duha i kulture. Nije nam nakana, i stvarno ne možemo, upuštati se u samu analizu i ocjenu mnogostrukih aspekata i sadržaja ove *Povijesti* (bila bi potrebna suradnja i analize mnogih teoloških i povijesnih stručnjaka da bi se ovo djelo kritički procijenilo i teološki valoriziralo; mi smo u tom smislu zamolili neke naše teologe i patrologe da u našoj reviji objave svoje doprinose), ali se moramo na ovako značajno izdanje osvrnuti i našim ga čitateljima preporučiti, jer smo mnogostruko obogaćeni ovim izdanjem i započetim nizom.

Ovaj prvi svezak *Povijesti kršćanske literature* obuhvaća, dakle, patristiku od početka do sv. Ireneja, tj. do pred kraj II. stoljeća. Iako je u III., IV. i V. st. patristika još plodnija i opsežnija, prva dva stoljeća s Apostolskim ocima i njihovim učenicima predstavljaju polaznu i time temeljnu odrednicu povijesnog kršćanstva. Koliko su u ovim stoljećima važna svjedočanstva prvih kršćana, njihovo, shvaćanje Krista i njegove Radosne vijesti, toliko je jednako značajna povijesno-kulturološka situacija prve Crkve, križanja i suočenja kršćanskih, judeokršćanskih i helenističkih poganskih shvaćanja, izvanjski utjecaji i povijesne prilike, postojeća tradicija, međusobna slaganja i razilaženja, te posebno pokušaji suživljavanja kršćanstva s »novim svijetom« i traženja vlastitog identiteta što je rezultiralo progonima i mučeništvima. To je u stvari razdoblje teoretskih i praktičnih formiranja Zajednice unutar širokih prostora rimskog carstva, traženje vlastitog puta, dogmatskih i etičkih načela, prihvaćanja vjere i njezina čišćenja, lučenje ortodoksije od hereze, suočenje kršćana s poganskom okolinom, nasiljem vladodržaca i izazovom poganskog svijeta u dijaspori i progonstvu. Usporedo se tada širila Crkva i rađala gnoza, formirale se prve odrednice novog svijeta i javljao oštar sukob unutar i van Crkve.

Pred našim je autorom, kako se vidi, stajalo golemo polje rada. Iako je ovo razdoblje dosta dobro istraženo, sama sustavna obrada, metodski postupak, izbor i prezentacija opsežnog materijala iziskivali su veliki napor. Uspjeh je djela to veći što je u tako složenu prostoru i vremenu uglavnom sintetički, s mnogo podataka, obradilo svu poznatu kršćansku literaturu tog doba i dalo jasan pogled na cjelokupni duhovni život i prilike prvih kršćana, stavljajući dakako naglasak na teološke aspekte, značaj starokršćanske poruke i misli.

Činjenica da ova *Povijest* nije pisana na način tradicionalnih patrologija, nego u široj perspektivi teološkog priručnika i provjerenog informatora o kršćanskom svijetu i njegovim teološkim i povijesnim preokupacijama u prva dva stoljeća upućuje da je autor morao pronaći i slijediti svoj vlastiti put, podešen istodobno znanstvenoj i informativnoj metodi našeg šireg općinstva. Vrlo vješt uočavanju i sintezi, stručnjak u patrologiji, Šagi-Bunić je

izvanredno uspio u tom poslu: dao nam je sažeto znanstveno djelo — obogaćeno znanstvenim instrumentarijem i dosadašnjim postignućima patrologije — a uz to vrlo čitko i teološki informativno štivo.

Uz popis literature, predgovor, uvod i potrebna kazala, čitavo je djelo podijeljeno u osam poglavlja, glava, kako to autor bilježi. U uvodnom su dijelu protumaceni opći pojmovi u vezi s kršćanskom literaturom, posebice patrologijom. Prva glava govori o Apostolskim ocima. Uz određenje tog pojma te obilje podataka o piscima i njihovim djelima dana je opća karakteristika i teološko značenje njihovih spisa. U drugoj se glavi govori o starokršćanskoj apokrifnoj literaturi. Vrlo sažeto i pregledno izneseni su mnogi podaci o apokrifima. Možda bi bilo poželjno da je još šire zahvaćena društvena i religijska situacija onoga doba, te posebno židovska apokrifna literatura i međusobna ovisnost. U trećoj se glavi raspravlja o starokršćanskoj hagiografiji. Suočenje s prisilom i nasiljem radalo je kršćanske mučenike; mučenja su slijedili zapisi i legende. Već tada u ranom kršćanstvu javljaju se čitave kolekcije hagiografije različitih književnih vrsta legendarnog i povijesnog sadržaja. U četvrtoj je glavi ukratko obrađen početak kršćanskog pjesništva s nekoliko zasebnih djela i epitafskih stihova iz II. i III. stoljeća. Peta glava zalazi u vrlo značajno razdoblje teoretske konfrontacije kršćanstva s poganskim svijetom; tu je obrađena apologetska literatura II. stoljeća kao i izlaganja protukršćanskih poganskih pisaca. Sigurno je ovo razdoblje presudno u povijesti Crkve kad se traži način da se opravda i razjasni kršćanstvo, kad se u teologiju uvlači znanstveni racionalizam i filozofska shvaćanja, pri čemu intelektualna strana preuzima maha u kršćanskoj poruci i polako se nameće misaoni helenistički koncept shvaćanja. Počeci kršćanske homiletike obrađeni su zasebno u šestom poglavlju, dok je heretička književnost II. st. iscrpno prikazana u sedmoj, a kontroverzistička književnost istog razdoblja i počeci hereziologije u osmoj glavi.

Jednom riječju, u ovom tehnički ukusno opremljenom izdanju s više od 500 stranica, nalazimo vrlo studiozno obrađenu povijest starokršćanske literature i u njoj magistralne tokove i sporedne odvojke kršćanske teološke misli, njezine protagoniste, heretike i osporavatelje prvog i drugog stoljeća.

Osvrćući se na samu strukturu i sadržajnu cjelinu djela, moramo najprije istaknuti metodski postupak i jasnoću u izlaganju. Posebni su kriteriji autora vodili, o čemu bi se, naravno, moglo raspravljati, koliko će se zadržati na pojedinom predmetu i piscu, dotično misaonoj i povijesnoj cjelini i temi; možda su neki dijelovi, na pr. izlaganje o Herminu *Pastiru* i djelima sv. Ireneja, u odnosu s drugima zauzeli više mjesta, ali čitatelj neće požaliti što su oni potanje obrađeni, koliko bi mu bilo drago da su i drugi šire zahvaćeni. No kad se ova *Povijest* promatra u cjelini, onda se kao pregled i provjerena informacija doimlje izvanredno skladno i cjelovito; vrlo je bogata podacima i zažetim prikazima.

Možemo također primijetiti da se u ovoj *Povijesti kršćanske literature* ne iznose samo činjenice i povijesni podaci nego se prije svega traži temeljna nit uzajamne uzročnosti i unutrašnjeg slijeda unutar društvene situacije i vjerske poruke, te posebno unutar pojedinih ortodoksnih i heretičkih shvaćanja. U tom smislu nam se osobito sviđaju, što se inače u patrologijama rijetko nalazi, sažeti a često doslovnim riječima (pa i izvornim izričajima) izneseni prikazi nauke pojedinoga pisca te njegov odnos s bližim i daljnim spisima i shvaćanjima kršćanskog poimanja i kontroverzijama toga vremena.

Sigurno je i opseg djela uvjetovao često sintetičku obradu s najnužnijim podacima o djelu i piscu, ili o značaju judejskih i društveno-kulturoloških utjecaja, pa koji put i spontano mimoilaženje nekih socioloških prilika, koje bi sa svoje strane doprinijele boljem osvjetljenju povijesnog shvaćanja kršćanstva, odnosno pojedinih njegovih kretanja i reagiranja, ali se iz preglednog slijeda i jasnih raščlambi mišljenja i shvaćanja unutar kršćanskog svijeta očituje misao vodilja razvojnih putova izvornog kršćanstva i njegovo lučenje od starog istočno-semitskog i novog grčko-rimskog mentaliteta i kulture.

Kao povijesno-teološki priručnik, ovo se djelo odlikuje preglednošću i iscrpnim izvještajima o teološkim kretanjima onoga doba. Iako se autor uglavnom drži kronološkog slijeda, ne ustručava se, kad treba, posegnuti za širim eksplikacijama, upućivanjem na opširniju stručnu literaturu i potrebnim zaokruživanjima teme, makar morao prijeći određene vremenske okvire i područje.

Dinamičan način izlaganja, zgusnutost stila i podataka, opća oznaka povijesnosti i međuuzročnosti pojedinih segmenata, sustavnost u izlaganju s provjerenim zaključcima, preglednost i znanstveni način pisanja (iako bi bilo bolje da su bilješke gušće i ispod crte) — daju ovome djelu njegovu unutrašnju vrijednost i značaj fundamentalnog povijesno-teološkog izdanja u našoj teološkoj literaturi.

JEDNA AKTUALNA KNJIGA

Nikola Mate Roščić, Na crkvenim raskršćima, Veritas, Zagreb, 1977.

Domagoj Šubić

Današnje je vrijeme vrlo dinamično, ali bez sumnje i kontroverzno. Sve je nekako u pokretu, planiranju, traženju. Ni Crkva se, očito, ne može istrgnuti iz svog vremena; i ona je dio svoga svijeta, njegovih nemira i nadanja, preispitivanja i ostvarenja. Kao živi organizam, i ona je stalno u kretanju, razvoju, neprestanim suočavanjima i traženjima. Sve više danas postajemo svjesni njezine povijesnosti, konkretnih prilika i mogućnosti s jedne strane, te njezina sadržaja i poslanja s druge. Sadašnji trenutak i zahtjevno sutra nemirno uzbuđuju duhove. Unutar i van Crkve zbivaju se takve promjene da bi se slobodno mogle nazvati svojevrsnim revolucijama. U tom zbivanju i duhu nije uvijek lako naći pravi put, najbolji smjer. Suvremena praksa i pokušaji njezina teološkog i sociološkog osmišljavanja iziskuju novi misaoni i životni napor kako bi se u naše doba na raskršćima starih i novih kretanja i skretanja našla i sačuvala životna nit evanđeoskog određenja Crkve najpovoljnija današnjem trenutku ili, što je gotovo isto, nemirnom sutra i njegovoj budućnosti.

Ovaj prelazni razvojni stadij nije pogodan za čvrste, dorečene eklezilogije. Moderna se Crkva tek rađa. No sve više se pokazuju njezini obrisi koji u organski razvoj povijesnog hoda unose nove elemente dinamike, akcije i demokracije, s kojima sve više računa novo vrijeme i njegov mentalitet. To već danas otkriva široku panoramu suvremenih shvaćanja i novih prihvaćanja Crkve i svijeta, ukrštava poglede i zahtijeva potrebna lučenja. Iako smo, rekao bih, još uvijek u stadiju istraživanja i sitnih polemika, nerijetko se susrećemo i s teoretskim putokazima i praktičnim usmjerenjima ovog našeg vremena koje bi htjelo i Crkvu obogatiti svojim iskustvima i funkcionalnim odrednicama. I tako, s jedne strane izazovi i kušnje, s druge bogata iskustva i dinamizam omogućuju da se i u ovom trenutku, unatoč svim krajnostima, današnja i sutrašnja Crkva, tj. Božji narod sa svim njegovim nemirima i htijenjima, osvjetli i svestrano upozna, kako bi se krenulo u nove perspektive.

Odgovorni urednik Veritasa i njegov redoviti uvodničar zadnjih nekoliko godina odlučio se da u jednom izdanju, naokupu, ponudi svoja razmišljanja i gledišta — većinom uvodnike iz spomenute revije — o sadašnjem trenutku